

Yayın Geliş Tarihi: 14.07.2020
Yayına Kabul Tarihi: 06.04.2021
Online Yayın Tarihi: 30.06.2021
<http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.769725>

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt: 23, Sayı: 2, Yıl: 2021, Sayfa: 789-808
ISSN: 1302-3284 E-ISSN: 1308-0911

Araştırma Makalesi

TURİZMİN SOSYO-KÜLTÜREL VE ÇEVRESEL ETKİLERİNİN TURİZMİN GELİŞİMİNDEKİ ROLÜ

*İlker KILIÇ**
*Elif ŞENEL***

Öz

Araştırmanın nihai amacı turizmin çevresel ve sosyo-kültürel etkilerinin turizmin gelişimine yönelik desteğe olan etkisinin belirlenmesidir. Bu etkinin temeli sosyal değişim teorisine (SDT) dayandırılmıştır. Araştırmanın hipotezlerinin test edilmesinde yapısal eşitlik modellemesinden yararlanılmıştır. Bu maksatla Smart PLS (V.3.2.7) program kullanılmıştır. Araştırma evrenini önemli bir turizm destinasyonu haline gelmiş olan Eskişehir ilindeki yerel halkın tamamı oluşturmaktadır. Verilerin toplanmasında örnekleme yöntemi olarak olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemlerinden kolay örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmanın sonuçları doğrultusunda, turizmin negatif ve pozitif çevresel etkileriyle olumlu sosyal ve kültürel etkilerinin turizmin gelişimine yönelik etkileri olumlu ve anlamlıdır. Ek olarak turizmin olumsuz sosyal ve kültürel etkilerinin turizmin gelişimine yönelik destek üzerindeki etkisi negatif ve anlamlıdır.

Anahtar Kelimeler: *Çevresel Etkiler, Sosyo-Kültürel Etkiler, Turizmin Gelişimine Yönelik Destek.*

THE ROLE OF SOCIO-CULTURAL AND ENVIRONMENTAL IMPACTS OF TOURISM IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM

Abstract

The ultimate objective of this research is to examine the impact of the environmental and socio-cultural impacts of tourism on the support for the development of tourism. This effect was based on the Social Exchange Theory (SET). Structural equality modelling was

Bu araştırmanın veri toplanması için gerekli olan etik kurulu belgesi, Yozgat Bozok Üniversitesi Etik Komisyonu tarafından 63820320-900-E.9530 sayılı belge ile sağlanmıştır.

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 6. Sürüm):

Kılıç, İ., Şenel, E. (2021). Turizmin sosyo-kültürel ve çevresel etkilerinin turizmin gelişimindeki rolü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23 (2), 789-808.

* Öğr. Gör. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi, Akdağmadeni Meslek Yüksekokulu, Seyahat Turizm ve Eğlence Hizmetleri Bölümü, ORCID: 0000-0003-0617-2260, ilker.kilic@yobu.edu.tr.

** Doktora Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Turizm Fakültesi, ORCID: 0000-0002-0374-6962, eozelmas@hotmail.com.

used in testing the hypotheses of the research. For this purpose, the Smart PLS (V.3.2.7) program was used. The research universe is all the local people living in Eskişehir province, which has become an important tourism destination in Turkey. Convenience sampling method, which is one of the non-probability sampling methods, was used as the sampling method for the data collection in the study. In line with the findings of the research, the negative and positive environmental effects and positive social and cultural effects of tourism were found to be positive and significant for the development of tourism. Besides, the impact of the negative social and cultural effects of tourism on the support for the development of tourism was also found to be negative and significant.

Keywords: *Environmental Effects, Socio-Cultural Effects, Support for Tourism.*

GİRİŞ

Turizmin yerel halk üzerindeki sosyo-kültürel etkileri sosyal bilimciler tarafından 1970’li yıllardan beri araştırılan konular arasındadır. Söz konusu etkiler, turizm paydaşları ve sürdürülebilir gelişim için temel faktörlerden biri haline gelmiştir (Cohen, 1972; Crick, 1989; Deery, Jago et.al., 2012; McCombes et al., 2015). Buna karşı sosyal ve kültürel etkiler arasında belirgin bir fark ortaya konulmamış, birçok araştırmacı konuyu sosyo-kültürel etkiler olarak birlikte ele almıştır (Mathieson & Wall, 1982). Bu nedenle araştırmada konu bir bütün olarak sosyo-kültürel etkiler bağlamında değerlendirilmiştir.

Turizm, kültürel değişimin güçlü bir etkileyicisidir. Herhangi bir bölgede turizmin gelişmesi yerel halkın kültürünü hem olumlu hem de olumsuz yönde etkilemektedir. Turizmin sürdürülebilirlik evresinin daha ileriye taşınabilmesi için sosyo-kültürel etkilerinin mutlaka değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle son yıllarda turizmin yerel halk üzerindeki sosyo-kültürel etkilerinin ölçülmesi araştırmacılar arasında değer kazanan bir konu haline gelmiştir (Besculides et al., 2002, s. 307).

Bölge halkının turizmin sosyo-kültürel etkilerini algılamaları üzerine gerçekleştirilen araştırmalarda, konunun kapsamının artırması nedeniyle farklılıklar gözlemlenmiştir. Yapılan literatür taraması sonucunda bazı araştırmaların (Johnson et al., 1994; Jurowski et al., 1997; Perdue et al., 1987; Tosun, 2002), bölge halkının turizmin gelişiminden sosyo-kültürel olarak olumsuz yönde etkilendiği sonucuna varılsa da farklı araştırmalarda (Besculides et al., 2002; Gursoy & Rutherford, 2004; Sirakaya et al., 2002) turizme ait gelişmelerin yerel halkı sosyo-kültürel açıdan olumlu olarak etkilediği sonucuna varılmıştır.

Turizmin gelişimi herhangi bir destinasyonda pozitif etkiler yaratırken (Kılıç & Seçilmiş, 2018) aynı zamanda olumsuz çevresel etkiler de yaratabilmektedir (Türker vd., 2016, s. 1). Turizm bölgesel anlamda çevresel etkilerin gelişimi için kilit rol oynamaktadır. Çevresel etkilerin olumlu olmasının halkın turizme bakış açısını olumlu yönde etkileyeceği düşünülürken, olumsuz çevresel etkilerin turizme karşı bakış açısını negatif yönde etkileyeceği düşünülmektedir.

Turizmin sürdürülebilir gelişiminin sağlanmasında yerel halkın desteği kilit rol oynamaktadır. Buna karşın yerel halktan desteğin tam olarak alınabilmesi için halkın turizme karşı tutumlarının bilinmesi gerekmektedir (Jurowski et al., 1997). Halkın tutum ve davranışları belirlendikten sonra bu eğilimler bölgesel turizm gelişiminde değerlendirilmelidir. Herhangi bir destinasyondaki yerel halkın turizmin etkilerini algılama seviyeleri ve bu doğrultudaki turizme vermiş oldukları destek özellikle turizm bazlı bölgesel kalkınma ve istihdam oluşturmada oldukça önem arz etmektedir. Tüm bu bilgiler ışığında araştırmada turizmin çevresel ve sosyo-kültürel etkileri öncül ve turizmin gelişimine yönelik destek ise sonuç olarak ele alınmıştır.

Bu kapsamda araştırmada turizmin çevresel ve sosyo-kültürel etkilerinin turizmin gelişimine yönelik desteğe etkisi sosyal değişim teorisi (SDT) çerçevesinde araştırılmıştır. Konunun güncelliği ve turizmin sürdürülebilir gelişimindeki yeriyle literatüre özgün bir değer sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırmanın literatüre üç farklı şekilde katkı sağlaması beklenmektedir. İlk katkı çevresel ve sosyo-kültürel etkilerin turizmin gelişimine yönelik desteği hangi yönde etkilediğinin belirlenmesidir. İkinci katkı yerel halkın turizmin gelişimine yönelik desteğinin öncüllerinin belirlenmesidir. Üçüncü ve son katkı ise turizmin çevresel ve sosyo-kültürel etkilerinin turizmin gelişimine olan desteğini etkileyen modelin ortaya atılmasıdır.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Sosyo- Kültürel Etkiler

Turizm, farklı toplumların bir araya gelmesiyle birlikte kültürler arası etkileşimlere neden olarak sosyal değişimlere öncülük etmektedir. Neticede turizmin ekonomik yönü kadar sosyal ve kültürel yönleri de toplumun sosyal yapısı üzerinde etkili faktörlerdir. Bu sebeplerden dolayı turizmin sosyal ve kültürel yönünün üzerinde durulması gerekmektedir (Civelek, 2010, s. 333). Turizm sadece ekonomik bir olay değildir aynı zamanda karşılıklı insan ilişkilerinin yaşandığı toplum temelli bir sektördür. Bu nedenle turizmin sosyo-kültürel etkilerinin ortaya konulmasının gerekliliği artmaktadır (Duran, 2011). Turizmin sosyo-kültürel etkileri “turizmin yerel halkın değerler sisteminin, aile yapısının, bireysel davranışın, yaşam biçiminin, ahlaki yapının, gelenek ve göreneklerin ve toplumsal organizasyonların değişimine yapmış olduğu katkı olarak” tanımlanmaktadır (Fox, 1977, s. 27).

Turizmin sosyo-kültürel etkileri turizm literatüründe uzun yıllardır araştırılan konulardan biridir (Cohen, 1972; Wall & Mathieson, 2006; Leslie, 2007; Deery et al., 2012, McCombes et al., 2015). Bölgede söz konusu etkilerin belirlenmesi, turizmin sürdürülebilir gelişimine katkı sağlamaktadır. Turizm gelişmeye başladığı dönemde yerel kültürle bir bütün olarak hareket etmektedir. Ancak zamanla bölgede turizmin gelişmesine paralel olarak işletmeler artmakta ve bölgenin doğal ve tarihi yapısı zarar görmeye başlamaktadır. Neticede bölge halkı kendi sosyo-kültürel değerlerini kaybetmeye başlamaktadır (Baykan, 2007, s. 135). Destinasyonda turizm genel olarak sosyo-kültürel açıdan yarar sağlar gibi görüne

de olumsuz etkileri de oldukça yüksektir (Pérez & Nadal, 2005). Bu bilgiler ışığında destinasyonların sürdürülebilir gelişimi için turizmin sosyo-kültürel etkileri hem turizm araştırmacıları hem de turizm otoriteleri tarafından dikkate alınması gereken konuların başında gelmektedir.

Çevresel Etkiler

Çevre, en geniş tanımıyla bireyi etkileyen tüm dış unsurlardır. Webster sözlük tanımına göre “*bir organizmanın yaşamını ve gelişimini etkileyen tüm dış şart ve faktörler toplamı*” olarak ifade edilmiştir (Wiley, 1992, s. 306). Turizmin temel kaynaklarından biri çevredir. Bunun temel sebebi destinasyonun sahip olduğu doğal ve çevresel güzelliklerin, turistik açıdan gelişime yapmış olduğu katkısıdır. Bu kapsamda turizmin sürdürülebilir gelişimi için çevrenin güzelliklerinin zarar görmemesi gerekmektedir (Durak, 2008, s. 5). Neticede turizmin uzun vadede gelişiminin planlanmasında turizmin çevreye olan negatif etkisinin en az seviyelerde tutulması gerekmektedir. Aksi takdirde destinasyon çekiciliğine kaybetmeye başlamaktadır.

Destinasyonların turizmde sahip olduğu çekicilik, doğal ve kültürel değerlerinin toplamı olarak ifade edilmektedir. Buna karşın 21. yüzyılın en önemli sektörlerinin başında gelen turizmin yaratmış olduğu çevresel problemler göz ardı edilmektedir. (Tuna, 2007, s. 17). Turizm ve çevre arasında üç temel bağlantı bulunmaktadır. Bunlardan ilke fiziksel çevrenin çekim unsuru yaratmasıdır. İkincisi turizm işletmelerinin çevrenin özelliklerine göre oluşturulmuş olmasıdır. Üçüncüsü ise, turizmin gelişimi çevresel kullanım düzeyini etkilemektedir (Inskeep, 1991, s. 339). Tüm bilgiler ışığında herhangi bir destinasyonun sürdürülebilir gelişiminde çevresel faktörlerin temel yapı taşları arasında olduğunu söylemek mümkündür.

Turizmin Gelişimine Yönelik Destek

Yaklaşık 40 yıldır yerel halkın turizmin gelişimi karşısındaki etkilenme seviyeleri araştırmacılar tarafından çalışılan konular arasındadır (Haley et al., 2005, s. 649). Bunun temel sebebi, yerel halkın turizme karşı bakış açısının turizmin gelişimindeki başlıca faktörlerden biri olmasıdır.

Yerel halkın turizmin gelişimine yönelik desteğini etkileyen öncüllerin belirlenmesi yerel yönetimler, turizm planlayıcıları ve işletmeler için kritik öneme sahiptir. Çünkü turistik destinasyonlardaki turizmin sürdürülebilir gelişimi yerel halkın desteği ile doğru orantılıdır. Aksi durumda yerel halkın desteği olmadan turizmin gelişi ya sekteye uğrayacak ya da duracaktır (Gursoy & Rutherford, 2004, s. 495). Bu nedenle araştırmada turizmin gelişimine yönelik desteğin öncüllerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Söz konusu öncüller arasında turizmin çevresel ve sosyo-kültürel etkileri yer almaktadır.

TEORİK ARKA PLAN VE HİPOTEZ GELİŞİMİ

Sosyal Değişim Teorisi (SDT)

Disiplinler arası bir teori olan SDT, sosyoloji, antropoloji ve iktisat gibi alanlarda sıklıkla kullanılan bir teoridir. Söz konusu teorinin temeli “faydacılık” ve “yarar” ilkelerine dayanmaktadır (Al-Masroori, 2006, s. 55). Homans, (1958, s. 606) sosyal değişim davranışını, maddi veya maddi olmayan değerlerin karşılıklı iki tarafın yapmış olduğu değişimler sonucunda her iki tarafından da bu işten kazançlı çıkması şeklinde yorumlamaktadır.

SDT'nin turizm alanında ilk kullanımı Perdue et al., (1990) çalışmasına dayanmaktadır. SDT sosyal, psikolojik ve maddi değerlerin bireyler ve gruplar arasındaki paylaşımını ifade etmektedir. Bu doğrultuda birçok çalışmada turizmin gelişiminin sağladığı yarar ve kazancın birey tarafından algılanmasının turizmin gelişimine yönelik desteği üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. Ayrıca turizmin sosyal, kültürel ve çevresel etkileri de SDT kapsamında ele alınmıştır (Harrill, 2004).

Turizmin sosyal-kültürel ve ekonomik etkilerinden bireysel anlamda yarar sağlayan bölge halkı, turizmin gelişimine yönelik desteğini olumlu yönde arttırmaktadır. Bir başka ifadeyle turizm kaynaklı değişim süreci sonucunda kazanç elde eden yerel halk karşılıklı olarak turizmi desteklemeye ve geliştirmeye daha meyillidir (Getz, 1992; Allen et al., 1993; Chen, 2000). Bu bağlam SDT ile açıklanmaktadır. Ek olarak, yerel halk turizmden yarar sağladığı sürece turizmin gelişimini desteklemeye devam etmektedir. Ancak bölge halkının turizme karşı ödediği bedelin turizmin sosyal, ekonomik, kültürel ve çevresel etkileri sonucunda elde ettiği kazançların önüne geçmesinde ise söz konusu destek azalarak ortadan kalkacaktır (Yoon et al., 2001, s. 364). Sonuç olarak bu durum, SDT'nin iki tarafın karşılıklı ilişkilerinde kazanç sağlaması gerektiğini aksi durumda ilişkinin bozulmasının veya bitmesinin kaçınılmaz olduğu yargısıyla tam anlamıyla uyuşmaktadır.

Tüm bu bilgiler ışığında ve ilgili alanyazın (Ko & Stewart, 2002; Harrill, 2004; Oviedo- Choi & Murray, 2010; Látková & Vogt, 2012) incelemesi sonucunda SDT'nin, bölge halkının turizmin sosyo-kültürel ve çevresel sonuçlarından etkilenmesini ve buna bağlı olarak turizme yönelik desteklerini inceleyen araştırmalarda teorik arka plan olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu kapsamda söz konusu araştırmanın kuramsal altyapısını SDT oluşturmaktadır.

Çevresel Etkiler Turizmin Gelişimine Yönelik Destek

Durak (2008), göre turizm ve çevre karşılıklı etkileşim halindedirler. Turizmin temel kaynaklarından biri çevre olmasına karşın turizm çevreyi hem olumlu hem de olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bertan'ın (2010) araştırma sonuçlarına göre, turizmin olumlu sosyo-kültürel etkilerinin turizmi desteklemelerinde önemli rol oynadığına ancak turizmin olumsuz sosyo-kültürel etkilerinin turizme yönelik desteklerinde herhangi bir etkisi yoktur. Styliadis et al.,

(2014), araştırmasında bölge halkının algılamış olduğu ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel etkilerin turizmin gelişimine verdikleri desteği pozitif oranda etkilediği sonucuna varılmıştır. Ahmad et al., (2019), araştırmalarında, bölgedeki geliştirilen politikalara bağlı olarak turizmin olumsuz etkileri çevreye zarar verebilirken turizmin çevre kalitesini yükseltici etkiye de sahip olduğu sonucuna varmışlardır. Bu durum destinasyonun sahip olduğu özelliklere ve geliştirilen koruma politikalarına göre farklılık göstermektedir. Robinson et al., (2019), çevresel yozlaşmanın bölge halkının turizmin gelişimine yönelik desteğini önemli ölçüde azalttığı ortaya çıkmıştır.

Tüm bu bilgiler ve SDT doğrultusunda turizmin olumsuz çevresel etkilerinin turizmin gelişimine yönelik desteği negatif yönde, turizmin olumlu çevresel etkilerinin turizmin gelişime yönelik desteği pozitif yönde etkileyebileceği düşünülmektedir. Bu kapsamda aşağıdaki hipotezler test edilmek üzere geliştirilmiştir.

H₁: Turizmin olumsuz çevresel etkileri, turizmin gelişimine yönelik destek üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahiptir.

H₂: Turizmin olumlu çevresel etkileri, turizmin gelişimine yönelik destek üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahiptir.

Sosyo-kültürel Etkiler Turizmin Gelişimine Yönelik Destek

Valeriu et al., (2016), sosyo- kültürel etkilerin sektörel zorlukların tespitini kolaylaştırdığı, bölgeye ait projelerin gelişimine destek sağladığı ve yetkililerin, sosyo-kültürel özellikler sayesinde geleneksel bir köyde turizm faaliyetlerini uygulama fikrini, ilgili köyün insan sermayesinin ne kadar güvenilir olduğu konusunda daha kısa ve daha düşük maliyetli “ön teşhis” koyabileceği sonucuna varmışlardır. Zafer Doğan (1989), çalışmasında turizm sektöründe zorluklarla başa çıkma stratejilerinin ve etkilenme düzeyinin ev sahibi toplumun sosyokültürel özellikleriyle doğru orantılı olduğunu ortaya çıkarmıştır. Tsartas (1992)’de gerçekleştirdiği araştırmada, sosyokültürel değişikliklerin nüfusu bir bütün olarak etkilediğini böylece turizmin ev sahibi toplumlarda ekonomik değişim faktörü haline geldiği sonucuna varmıştır. McIntosh & Prentice (1999), ise çalışmalarında, sosyokültürel etkinlerin turistlerde iç görü elde edebilmesini sağlayan bir uyarıcı oluşturduğunu ayrıca destinasyonda duygusal ve bilişsel faydalar oluşturarak ziyaretin kişisel boyutları üzerinde güçlü vurgular meydana getirdiğini belirtmişlerdir.

Tüm bu bilgiler ve SDT doğrultusunda turizmin olumsuz sosyo-kültürel etkilerinin turizmin gelişimine yönelik desteği negatif yönde, turizmin olumlu sosyal ve kültürel etkilerinin turizmin gelişime yönelik desteği pozitif yönde etkileyebileceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda aşağıdaki hipotezler test edilmek üzere geliştirilmiştir.

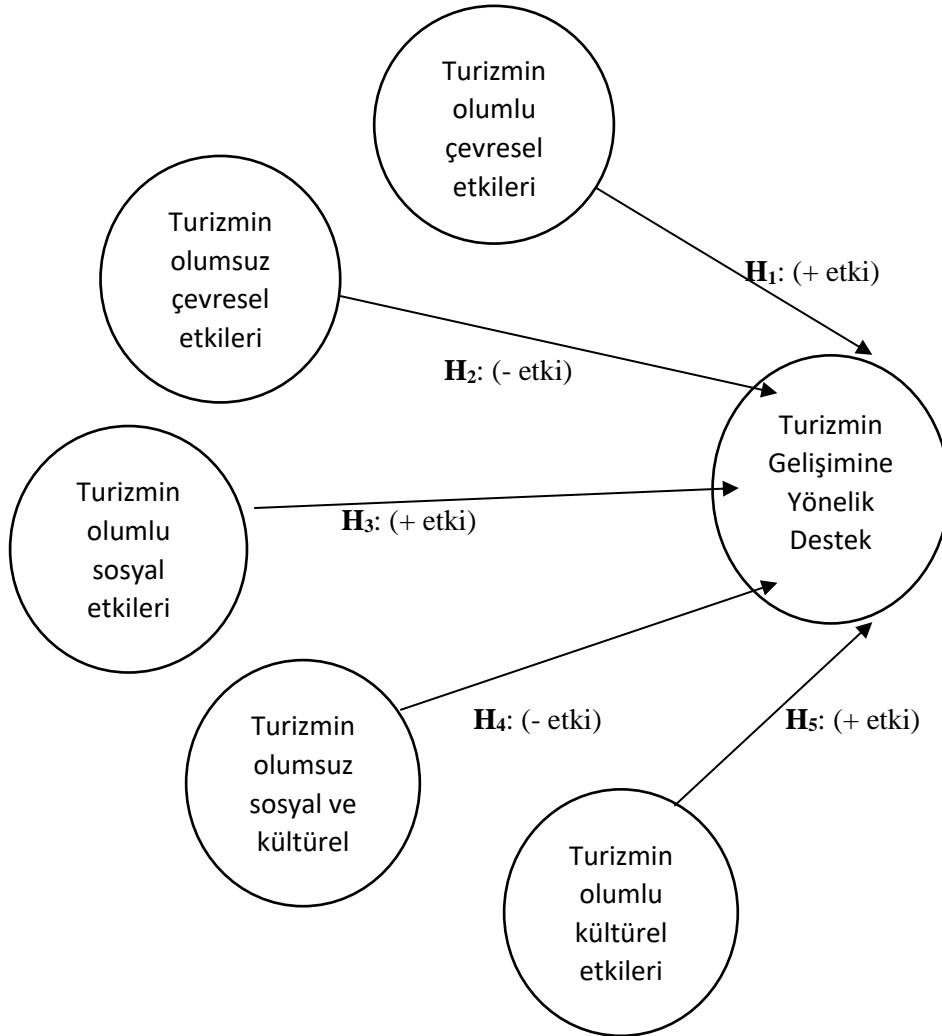
H₃: Turizmin olumlu sosyal etkileri, turizmin gelişimine yönelik destek üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahiptir.

H₄: Turizmin olumsuz sosyal ve kültürel etkileri, turizmin gelişimine yönelik destek üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahiptir.

H₅: Turizmin olumlu kültürel etkileri, turizmin gelişimine yönelik destek üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahiptir.

Tüm bu bilgiler, ilgili literatür taraması ve SDT sonucunda Şekil 1’de yer alan model test edilmek üzere geliştirilmiştir.

Şekil 1: Araştırmanın Teorik Modeli

ARAŞTIRMA

Araştırmanın Örnekleme ve Yöntemi

Araştırmada verilerin toplanmasında anket tekniğinden yararlanılmıştır. Örnekleme yöntemi olarak olasılığa dayalı olmayan kolay örnekleme tercih edilmiştir. Araştırma için tasarlanan anket iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde yerel halkın algılamış olduğu pozitif ve negatif sosyo- kültürel ve çevresel etkileri ayrıca turizmin gelişimine yönelik desteği ölçen ölçekler yer almaktadır. İkinci bölümde ise katılımcıların demografik özelliklerini ölçen ifadeler mevcuttur. Söz konusu anketler Aralık 2019 – Şubat 2020 tarihleri arasında yüz yüze görüşmek kaydıyla elde edilmiştir.

Kültürel alt yapı, sosyal yaşam, sanatsal faaliyetler, yer altı zenginlikleri ve Porsuk Nehri ile şehir içi ulaşımın sağlanmasıyla birlikte Avrupa kentleri düzeyine gelen Eskişehir son yıllarda iç turizm açısından cazibe merkezi haline gelmiştir. Ekonomik gelişmişlik düzeyiyle Türkiye'nin gelişmişlik seviyesini artıran Eskişehir'in ayrıca 2013 yılında "Türk Dünyası Kültür Başkenti" olarak gösterilmesi de şehrin turizm ve kültür açısından geldiği noktayı vurgulamaktadır (Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2011, s. 2). Bu nedenle hem iç turizmde hem de dış turizmde potansiyelini gün geçtikçe arttıran Eskişehir'de yaşayan halkın tamamı araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Eskişehir'in nüfusu 2018 yılı verilerine göre yaklaşık 871, 187 kişi olarak belirlenmiştir (nüfusu.com, 21.11.2019). Evrenin tamamına ulaşmanın maliyet ve zaman açısından mümkün olmadığından dolayı ve evrenin 100 binin üzerinde olması örneklemin en az 384 kişiden oluşmasını gerektirmektedir (Altunışık vd., 2017, s. 144). Bu kapsamda tam sayının geri dönüş olmasının güç olmasından dolayı toplamda 450 anket Eskişehir merkezde yaşayan yerel halkla yüz yüze görüşerek uygulanmıştır. Elde edilen anketlerin değerlendirilmesi sonucunda 69 anketin analize değer olmadığına karar verilmiş ve analize 381 anketle devam edilmiştir. Söz konusu anket sayısının evreni temsil kabiliyeti açısından yeterli düzeyde olduğunu söylemek mümkündür. Ek olarak araştırmanın yapılması için gerekli olan etik kurulu belgesi, Yozgat Bozok Üniversitesi Etik Komisyonu tarafından 63820320-900-E.9530 sayılı belge ile sağlanmıştır.

Ölçme Araçları

Araştırmada 5'li likert tipi ölçeklerden yararlanılmıştır. Kullanılan tüm ölçeklerin uluslararası alanyazından alınmasından dolayı alanında uzman araştırmacılardan yardım alınarak Türkçeye çevrilmiştir (Brislin, 1976). Elde edilen sonuçlara göre anlamda bozulma olmadan küçük değişiklikler yapılmıştır. Söz konusu değişiklikler sadece ifadelerle Eskişehir'in eklenmesinden oluşmaktadır. Araştırmada olumsuz sosyal ve kültürel etkiyi, olumlu kültürel etkiyi, olumlu sosyal etkiyi, olumlu ve olumsuz çevresel etkiyi ölçmek amacıyla Ap, & Crompton, (1998) tarafından geliştirilen, turizmin gelişimine yönelik destek kavramını ölçmek amacıyla Boley & Strzelecka (2016) tarafından geliştirilen ölçeklerden

yararlanılmıştır. Söz konusu ölçeklere ait ifadelerin hepsi araştırmaya dahil edilmiştir. Ayrıca ölçeklerin ifadelerine Tablo 1’de ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

Tablo 1: Kullanılan ölçekler

Ölçekler	İfadeler
Negatif Çevresel Etkiler	Turizm Eskişehir’de trafik sıkışıklığını arttırmaktadır. Turizm Eskişehir’deki kalabalığı arttırmaktadır. Turizm Eskişehir’deki gürültü ve çevre kirliliğini arttırmaktadır.
Pozitif Çevresel Etkiler	Turizm sayesinde Eskişehir’in doğal çevresi korunmaktadır. Turizm sayesinde Eskişehir’de bulunan tarihi binalar ve yapılar korunmaktadır. Turizm sayesinde Eskişehir’in dış görünüşü gelişmektedir.
Turizmin olumlu sosyal etkileri	Turizm Eskişehir’deki yaşam kalitesini arttırmaktadır. Turizm Eskişehir’deki rekreasyon faaliyetlerine erişimi kolaylaştırmaktadır. Turizm Eskişehir’deki yangın korumasını arttırmaktadır. Turizm Eskişehir’deki polis korumasını arttırmaktadır.
Turizmin olumsuz sosyal ve kültürel etkileri	Turizm Eskişehir’deki fuhuş oranını arttırmaktadır. Turizm Eskişehir’deki alkol tüketimini arttırmaktadır. Turizm Eskişehir’deki kaçakçılığı arttırmaktadır. Turizm Eskişehir’deki halkın gerilimini arttırmaktadır. Turizm Eskişehir’deki halkın telaşını arttırmaktadır. Turizm Eskişehir’de sahte bir halk kültürü yaratmaktadır.
Turizmin olumlu kültürel etkileri	Turizm farklı toplumların ve kültürlerin anlaşılmasını arttırmaktadır. Turizm kültürel değişimi arttırmaktadır. Turizm ziyaretçilerle tanışmayı kolaylaştırmaktadır. Turizm yerel toplumun kimliğini korumaktadır. Turizm kültürel ve tarihi sergilere olan talebi arttırmaktadır.
Turizmin gelişimine yönelik destek	Eskişehir’de turizmin gelişmesini destekliyorum. Turizmi destekliyorum ve turizmin bulunduğu toplumda önemli bir yere sahip olduğunu görmek istiyorum. Yerel yetkililerin turizmin gelişmesini desteklemesi gerektiğine inanıyorum. Eskişehir bir turizm merkezi olmaya devam etmelidir.

ANALİZ VE BULGULAR

Demografik Bulgular

Araştırma bulguları kapsamında elde edilen katılımcıların demografik özelliklerine Tablo 2’de ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Demografik özelliklere bakıldığında katılımcıların %52’sinin kadın %48’inin erkek olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların %24,7 ile büyük bir bölümü 26-35 yaş aralığında yer alırken %15,2’si 18-25 yaş aralığında yer almaktadır. Eğitim durumlarına bakıldığında ise katılımcıların %46,7 ile neredeyse yarısı ön lisans ve lisans mezunudur. Katılımcıların meslek dağılımlarında %26,2’yle memur ilk sırada yer alırken %6,3’ünün işsiz olduğu belirlenmiştir. Son olarak katılımcıların aylık geliri söz önüne alındığında %23,9’u 1000 TL’den az gelire sahipken %9,2’si ise 1000-1999 gelir aralığında olduğu belirlenmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların Demografik Özellikleri

	Değişken	Sayı (n)	%
Cinsiyet	Erkek	183	48
	Kadın	198	52
Yaş	18-25	58	15,2
	26-35	94	24,7
	36-45	87	22,8
	46-55	83	21,8
	56 ve üzeri	59	15,5
Eğitim	İlköğretim	36	9,4
	Lise	116	30,4
	Ön lisans-Lisans	178	46,7
	Lisansüstü	51	13,4
Meslek	Öğrenci	75	19,7
	İşçi	67	17,6
	İşyeri Sahibi	30	7,9
	Memur	100	26,2
	Turizmci	12	3,1
	Emekli	58	15,2
	Çalışmıyor	24	6,3
	Diğer	15	3,9
Gelir	1000 TL’den az	91	23,9
	1000-1999	35	9,2
	2000-2999	64	16,8
	3000-3999	81	21,3
	4000-5000	66	17,3
	5000 TL’den fazla	44	11,5
Total		381	100

Veri analizi

Araştırmanın hipotezlerinin test edilmesinde yapısal eşitlik modellemesinden yararlanılmıştır. Bu maksatla Smart PLS (V.3.2.7) programın kullanılmıştır. Söz konusu programın kullanılabilmesi için verilerin normal

dağılmaması gerekmektedir (Hair et al., 2013). Verilerin normal dağılıp dağılmadığını incelemek için çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiştir. Çarpıklık (-2.232,- 0.252) ve basıklık değerleri (-2.240, 0.682) verilerin normal dağılmadığına işaret etmektedir (Kline, 2011). Bu doğrultuda veriler normal dağılmadığı için Smart PLS programı kullanılmıştır. Ayrıca, PLS-SEM Likert tip ölçek gibi sıralı ölçeklerle toplanan verileri analiz etmek için uygun bir yöntem olmakla beraber açıklama ve tahmin için etkili ve verimlidir (Hair, Matthews, Matthews & Sarstedt, 2017). Öte yandan, araştırma hipotezlerinin anlamlılığını kontrol etmek için ön yükleme yönteminden yararlanılmıştır. Ayrıca, araştırma modelini test etmeden önce Anderson & Gerbing'in (1988) önerileri dikkate alınarak önce ölçüm modeli test edilmiştir.

Ölçüm modeli

Ölçüm modeli sonuçları Tablo 3'te gösterilmiştir. Yapılar yansıtıcı bir şekilde ölçülmüştür ve model bu şekilde oluşturulmuştur. Yapılar doğası gereği yansıtıcı olduğundan, içsel tutarlılık, yakınsak geçerlilik ve ayırma geçerliği incelenmiştir. Smart PLS (V.3.2.7) programında ifadeleri analize dahil edebilmek için faktör yüklerinin 0,70 veya üzerinde olması beklenir. Analiz sonuçlarına göre turizmin olumlu sosyal etkileri değişkeninde yer alan iki ifade faktör yükleri 0.70'in altında kalması nedeniyle analiz dışı bırakılmıştır. Söz konusu ifadeler "Turizm Eskişehir'deki yangın korumasını arttırmaktadır" ve "Turizm Eskişehir'deki polis korumasını arttırmaktadır" şeklindedir. Ölçüm modeli sonuçlarına göre ortalama varyans açıklama değerleri 0.710 ve 0.939 arasında değişmektedir. Buna göre yakınsak geçerlik sağlanmıştır (Fornell & Larcker, 1981). Birleşik güvenilirlik değerleri 0.924 ve 0.973 aralığındadır. Bu sonuç yapı güvenirliliğinin sağlandığı göstermektedir (Bagozzi & Yi, 1988). Cronbach alfa değerleri 0.70'in üzerindedir. Buna göre yapılar içsel tutarlılığa sahiptir (Nunnally, 1978). Aynı zamanda yapıların güvenirliliğini değerlendirme için rho A değerleri hesaplanmıştır. Tablo 3'te görüldüğü gibi tüm değerler 0.70'in üzerindedir. Bu sonuç yapıların güvenirliliğine işaret etmektedir (Hair, Hult, Ringle & Sarstedt, 2017).

Tablo 3: Ölçüm Modeli

Değişkenler	İfadeler	F. Yükleri	rho_A	C.Alfa	BD	OVA
Negatif Çevresel Etkiler	NÇE1	0.886				
	NÇE2	0.912	1.374	0.924	0.942	0.845
	NÇE3	0.958				
Pozitif Çevresel Etkiler	PÇE1	0.939				
	PÇE2	0.961	0.956	0.945	0.965	0.901
	PÇE3	0.948				
Turizmin olumlu sosyal etkileri	PSE1	0.970		0.935	0.969	0.939

	PSE2	0.968	0.936			
Turizmin olumsuz sosyal ve kültürel etkileri	NSKE1	0.911				
	NSKE2	0.814	0.956	0.944	0.955	0.782
	NSKE3	0.922				
	NSKE4	0.933				
	NSKE5	0.888				
	NSKE6	0.831				
Turizmin olumlu kültürel etkileri	PKE1	0.823				
	PKE2	0.915				
	PKE3	0.821	0.914	0.898	0.924	0.710
	PKE4	0.793				
	PKE5	0.856				
Turizmin gelişimine yönelik destek	TURDES1	0.914				
	TURDES2	0.962	0.967	0.962	0.973	0.899
	TURDES3	0.962				
	TURDES4	0.953				

BD=Birleşik Güvenirlik; OVA= Ortalama Varyans Açıklama

Ayrışma geçerliğini kontrol etmek için Heterotrait–Monotrait (HTMT) değerleri incelenmiştir. Tablo 4 incelendiğinde HTMT değerlerinin 0.85'ten düşük olduğu görülmektedir. Buna göre ayrışma geçerliği tesis edilmiştir (Henseler vd., 2015).

Tablo 4: Ayrışma Geçerliği

HTMT Kriteri						
	1	2	3	4	5	6
1.Negatif Çevresel Etkiler						
2.Pozitif Çevresel Etkiler	0.483					
3.Turizmin gelişimine yönelik destek	0.291	0.618				
4. Turizmin olumlu kültürel etkileri	0.495	0.660	0.726			
5.Turizmin olumlu sosyal etkileri	0.464	0.461	0.631	0.770		
6.Turizmin olumsuz sosyal ve kültürel etkileri	0.615	0.639	0.606	0.660	0.486	

Hipotez Testi

Veri ve model uyumu değerlendirmek için standardized root mean square residual (SRMR) değeri kullanılmıştır (Henseler et al., 2016). Yapısal modelin test sonuçlarına göre SRMR değeri 0.066'dır. Buna göre veri ve model arasında iyi bir uyum bulunmaktadır (Hu & Bentler, 1999). Tablo 5'te bulgular gösterilmiştir. Bulgulara göre negatif çevresel etkilerin turizmin gelişimine yönelik destek üzerindeki etkisi olumlu ve anlamlıdır ($\beta= 0.165$; $p<0.001$). Pozitif çevresel etkilerin turizmin gelişimine yönelik destek üzerindeki etkisi olumlu ve anlamlıdır ($\beta= 0.232$; $p<0.001$). Turizmin olumlu sosyal etkilerinin turizmin gelişimine yönelik destek üzerindeki etkisi olumlu ve anlamlıdır ($\beta= 0.250$; $p<0.001$). Turizmin olumsuz sosyal ve kültürel etkisinin turizmin gelişimine yönelik destek üzerindeki etkisi negatif ve anlamlıdır ($\beta= -0.249$; $p<0.001$). Turizmin olumlu kültürel etkilerinin turizmin gelişimine yönelik destek üzerindeki etkisi olumlu ve anlamlıdır ($\beta= 0.297$; $p<0.001$). Elde edilen bu bulgulara göre **H₁** reddedilmiştir, **H₂**, **H₃**, **H₄**, **H₅** desteklenmiştir.

Turizmin gelişimine yönelik destek değişkenine ait R² değerlerinin 0.584 olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuca göre bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama düzeyinin orta düzey olduğunu söylemek mümkündür (Hair, Ringle, & Sarstedt, 2011). Q² değerlerini hesaplamak için blindfolding tekniği kullanılmıştır. Turizmin gelişimine yönelik destek değişkenine ait Q² değeri 0.517'dir. Bu sonucu göre model orta düzey yordayıcı bir alaka düzeyine sahiptir (Hair, Risher, Sarstedt, & Ringle, 2019). Bağımsız değişkenlerin R² değeri üzerindeki etkisini incelemek için f² istatistiğinde yararlanılmıştır. f² değerinin 0.02, 0.15 ve 0.35 olması sırasıyla küçük, orta ve büyük olarak sınıflandırılmaktadır (Cohen, 1992). Tablo 5'te görüldüğü gibi, f² değerleri yukarıda belirtilen sınırlar içerisinde.

Tablo 5: Hipotez Testi Sonuçları

	β	t-değeri	ADGA	UDGA	f ²
NÇE -> TURDES	0.165***	4.001	0.092	0.256	0.038
PÇE -> TURDES	0.232***	4.919	0.139	0.325	0.068
PSE -> TURDES	0.250***	4.609	0.140	0.351	0.074
NSKE -> TURDES	-0.249***	4.710	-0.357	-0.149	0.064
PKE -> TURDES	0.297***	5.284	0.186	0.406	0.075

Not: NÇE= Negatif çevresel etkiler; PÇE= Pozitif çevresel etkiler;

PSE=Turizmin olumlu sosyal etkileri;

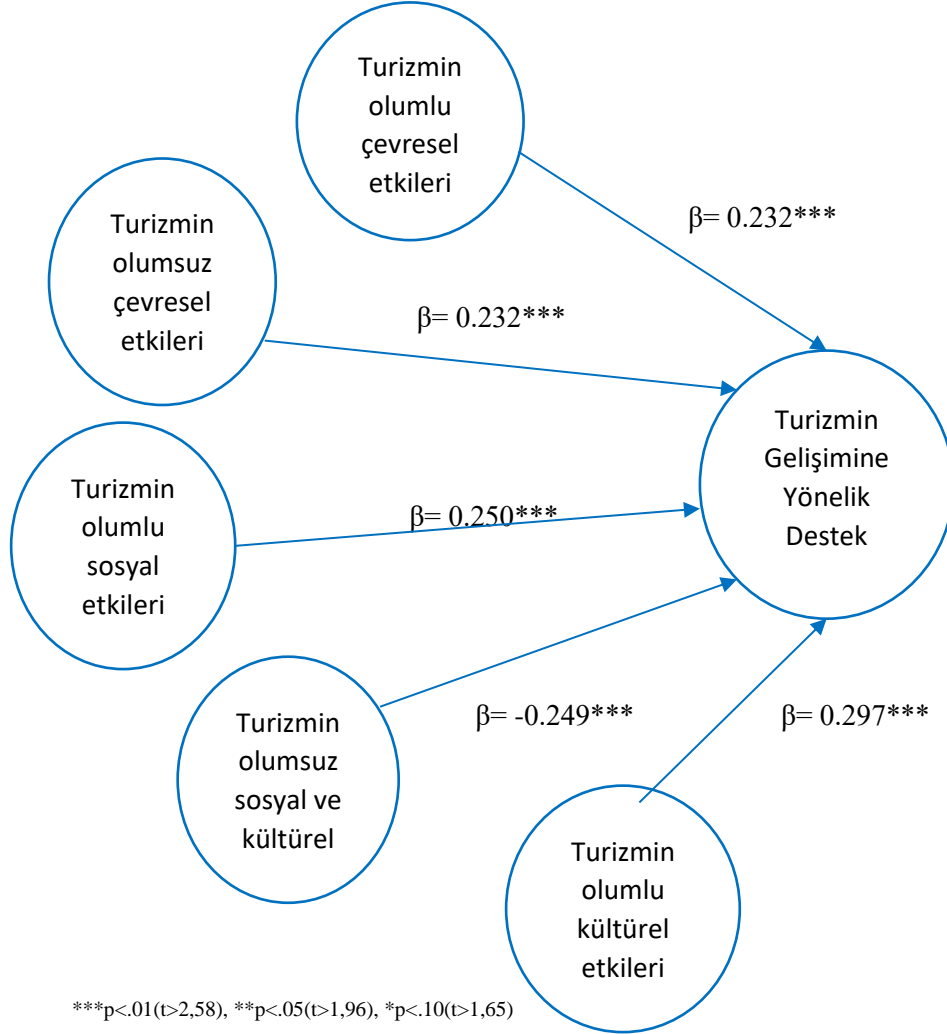
NSKE= Turizmin olumsuz sosyal ve kültürel etkileri;

PKE= Turizmin olumlu kültürel etkileri; TURDES= Turizmin gelişimine yönelik destek

ADGA=Alt Düzey Güven Aralığı; UDGA=Üst Düzey Güven Aralığı

***p<.01(t>2,58), **p<.05(t>1,96), *p<.10(t>1,65)

Şekil 2: YEM Modeli Sonuçları

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma bulgularına göre, turizmin olumsuz çevresel etkileri, turizmin gelişimine yönelik desteği arttırmaktadır (H1). Söz konusu sonuç Robinson et al., (2019)'un çevresel yozlaşma turizmin gelişimine yönelik desteği azaltmaktadır bulgusuyla örtüşmemektedir. Bu durum negatif çevresel ifadelerinin içinde yer alan trafik, kalabalık ve gürültü kavramlarıyla açıklanabilir. Çünkü bölge halkının genel olarak kalabalığın yaratmış olduğu negatif unsurlardan rahatsızlık duymadığı aksine kalabalığın artmasıyla doğru orantılı olarak turizmin gelişimini destekledikleri belirlenmiştir. Bu durumun başlıca sebepleri arasında turist yoğunluğuyla doğru orantılı olarak yerel halkın ekonomik kazançlarının artması yer alabilir. Ayrıca

turizmin olumlu çevresel etkileri yerel halkın turizmi desteklemesinde öncü bir değişken olarak ortaya çıkarılmıştır (H2). Bu sonuç Stylidis et al., (2014)'ün araştırma sonuçlarına göre, olumlu çevresel etkileri yerel halkın turizmi pozitif yönde desteklemesini sağlamaktadır bulgusuyla örtüşmektedir. Buna göre bölgesel anlamda turizm planlanırken sürdürülebilir bir çevre oluşturulmasına önem verilmelidir. Ek olarak turistik destinasyonların sürdürülebilirliğinin temel yapı taşlarından birinin çevre olduğunu söylemek mümkündür.

Elde edilen hipotez sonuçları doğrultusunda turizmin olumlu sosyal (H3) ve olumlu kültürel (H5) etkileri yerel halkın turizmi desteklemesini pozitif yönde etkilediği belirlenmiştir. Söz konusu bulgular Bertan'ın (2010)'un araştırma sonuçları arasında yer alan turizmin olumlu sosyo-kültürel etkileri yerel halkın turizmi desteklemesindeki temel faktörler arasındadır sonucuya paralellik göstermektedir. Bu kapsamda destinasyon özelinde turizmin gelişiminde sadece çevresel ve ekonomik faktörler değil aynı zamanda sosyal faktörlerinde dikkate alınması gerekmektedir.

Bulgular arasında turizmin olumsuz sosyal ve kültürel etkilerinin turizmin gelişimini negatif yönde etkilediği de yer almaktadır (H4). Bu doğrultuda bölgesel anlamda turizmin sürdürülebilir gelişiminde yerel halkın sosyal ve kültürel değerlerinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Kısaca turizm bölgesel sosyo-kültürel değerler kapsamında geliştirilmelidir. Araştırma sonuçları literatürdeki araştırmalarla (Durak, 2008; Bertan, 2010; Stylidis et al., 2014; Ahmad et al., 2019; Robinson et al., 2019) büyük oranda örtüşmektedir.

Araştırmanın teorik arka planını SDT oluşturmaktadır. Araştırma bulguları SDT teorisini açıklayan iki tarafın yapmış olduğu değişim sonucunda her ikisinin de kazançlı çıkması (Homans, 1958) yargısının desteklemektedir. Söz konusu yargının desteklenmesi turistik destinasyondaki bölge halkının turizmin sosyo-kültürel veya çevresel etkilerinden olumlu yönde etkilenmesi halkın turizmi pozitif yönde desteklemesini sağlayacaktır. Ancak eğer bölge turizmin sosyo-kültürel veya çevresel etkilerinden olumsuz olarak etkilenirse turizmin gelişimini desteklemeleri sekteye uğrayacaktır (Gursoy, Jurowski ve Uysal, 2002; McGehee ve Andereck, 2004). Tüm bu bilgiler ışığında araştırmanın ortaya koydukları SDT literatürüne katkı sağladığı açıktır.

Araştırma sonuçları turistik destinasyonların yerel yönetimlerine çeşitli öneriler sunmaktadır. İlk olarak bölgesel anlamda turizmi geliştirirken çevresel sürdürülebilirlik temel faktörler arasında yer alması gerekmektedir. Bu durumun başlıca sebebi çevresel erozyona uğramış bir bölge turistik özelliklerini kaybetmekle kalmayıp aynı zamanda bölge halkının desteğini de kaybetmektedir. İkinci öneri ise, turizmi geliştirirken sadece ekonomik kazanç değil aynı zamanda bölge halkının sosyo-kültürel değerleri de dikkate alınmalıdır. Eğer turizm halkın sosyo-kültürel değerlerini olumsuz yönde etkilemeye başlarsa doğru orantılı olarak yerel halk bölgesel anlamda turizmin gelişimini desteklemeyecektir.

Araştırma sonuçları sadece Eskişehir destinasyonu kapsamında sınırlandırılmıştır. Gelecek araştırmaların farklı destinasyonlarda yapılması konuya derinlik kazandıracaktır. Ek olarak araştırmada turizmin gelişimine yönelik desteğin öncülleri arasında yer alan çevresel ve sosyo-kültürel etkiler değerlendirilmiştir. Gelecek araştırmalarda farklı öncüllerin ele alınmasının alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Son olarak araştırmanın literatüre üç farklı şekilde katkı sağlamıştır. İlk katkı çevresel ve sosyo-kültürel etkilerin turizmin gelişimine olan etkisinin belirlenmiş olmasıdır. İkinci katkı ise yerel halkın turizmi desteklemesindeki öncüllerin belirlenmiş olmasıdır. Üçüncü katkı ise turizmin çevresel ve sosyo-kültürel etkilerinin turizmin gelişimine yönelik desteği etkileyen modelin desteklenmiş olmasıdır. Araştırmanın ortaya koyduğu tüm sonuçlar, alanyazına kattığı özgün değerler göstermeleri arasında yer almaktadır.

KAYNAKÇA

Ahmad, F., Draz, M. U., Su, L., & Rauf, A. (2019). Taking the bad with the good: The nexus between tourism and environmental degradation in the lower middle-income Southeast Asian economies. *Journal of Cleaner Production*, 233, 1240-1249.

Allen, L. R., Hafer, H. R., Long, P. T., & Perdue, R. R. (1993). Rural residents' attitudes toward recreation and tourism development. *Journal Of Travel Research*, 31(4), 27-33.

Al-Masroori, R. S. (2006). Destination competitiveness: interrelationships between destination planning and development strategies and stakeholders' support in enhancing Oman's tourism industry. *Unpublished Doctoral Dissertation*. Griffith University, Australia.

Altunışık, R. Coşkun, R. Bayraktaroğlu, S. & Yıldırım, E. (2017). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: SPSS Uygulamalı Sakarya Yayıncılık*, 9. Baskı.

Anadolu Üniversitesi Yayınları. (2011). *Eskişehir turizm master planı 2011-2015*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, s. 2.

Ap, J., & Crompton, J. L. (1998). Developing and testing a tourism impact scale. *Journal of travel research*, 37(2), 120-130.

Bagozzi, R. P., & Yi, Y. (1988). On the evaluation of structural equation models. *Journal Of The Academy Of Marketing Science*, 16(1), 74-94.

Baykan, Eda. (2007). *Turizmin yerel kültür üzerindeki etkilerinin yöre halkı tarafından algılanması (Ürgüp yöresinde bir uygulama)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Bertan, S. (2010). Pamukkale'deki yöre halkının turizmi desteklemesi ile turizmin sosyo-kültürel etkileri arasındaki ilişki. *International Journal Of Economic & Administrative Studies*, 2(4).

Besculides, A., Lee, M. E., & McCormick, P. J. (2002). Residents' perceptions of the cultural benefits of tourism. *Annals of tourism research*, 29(2), 303-319.

Boley, B. B. & Strzelecka, M. (2016). Towards a universal measure of support for tourism, *Annals Of Tourism Research*, C: 61, Ss. 238-241.

Brislin, R. W. (1976). Comparative research methodology: Cross-cultural studies. *International journal of psychology*, 11(3), 215-229.

Chen, J. S. (2000). An investigation of urban residents' loyalty to tourism. *Journal Of Hospitality & Tourism Research*, 24(1), 5-19.

Choi, H. C., & Murray, I. (2010). Resident attitudes toward sustainable community tourism. *Journal Of Sustainable Tourism*, 18(4), 575-594.

Civelek, A. (2010). Turizmin sosyal yapıya ve sosyal değişmeye etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 13(1-2), 331-350.

Cohen, E. (1972). Toward a sociology of international tourism. *Social Research*, 164-182.

Cohen, J. (1992). Quantitative methods in psychology: A power primer. *Psychological Bulletin*, 112, 1155-1159.

Crick, M. (1989). Representations of international tourism in the social sciences: sun, sex, sights, savings, and servility. *Annual Review Of Anthropology*, 18(1), 307-344.

Deery, M., Jago, L., & Fredline, L. (2012). Rethinking social impacts of tourism research: A new research agenda. *Tourism Management*, 33(1), 64-73.

Doğan, Z. (1989). Forms of adjustment sociocultural impacts of tourism, *Annals Of Tourism Research*. Vol 16, Pp. 216-236.

Durak, A. (2008). *Turizmin çevreye etkileri Nevşehir ili konaklama işletmeleri yöneticilerinin çevre duyarlılığı ile ilgili bir araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Duran, E. (2011). Turizm, kültür ve kimlik ilişkisi; turizmde toplumsal ve kültürel kimliğin sürdürülebilirliği. *Istanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:10 Sayı:19 Bahar 2011 s.291-313*.

Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal Of Marketing Research*, 18(1), 39-50.

Fox, M. (1977). The social impact of tourism: a challenge to researchers and planners. *A new kind of sugar: Tourism in the Pacific*, 27-48.

Getz, D. (1992). Tourism planning and destination life cycle. *Annals Of Tourism Research*, 19(4), 752-770.

Gursoy, D. Jurowski, C. ve Uysal, M. (2002). "Resident Attitudes: A Structural Modeling Approach", *Annals Of Tourism Research*, 29(1), 79-105.

Gursoy, D., & Rutherford, D. G. (2004). Host attitudes toward tourism: An improved structural model. *Annals of tourism Research*, 31(3), 495-516.

Hair, J. F., Hult, G. T. M., Ringle, C., & Sarstedt, M. (2013). a primer on partial least squares structural equation modelling (PLS-SEM).

Hair, J. F., Matthews, L. M., Matthews, R. L., & Sarstedt, M. (2017). PLSSEM or CB-SEM: Updated guidelines on which method to use. *International Journal of Multivariate Data Analysis*, 1(2), 107–123.

Hair, J. F., Ringle, C. M., & Sarstedt, M. (2011). PLS-SEM: Indeed a silver bullet. *Journal of Marketing theory and Practice*, 19 (2), 139-152.

Hair, J. F., Risher, J. J., Sarstedt, M., & Ringle, C. M. (2019). When to use and how to report the results of PLS-SEM. *European Business Review*, 31(1), 2-24.

Hair, J.F., Hult, G.T.M., Ringle, C. M. & Sarstedt, M. (2017). *A Primer on Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM)*, 2nd edition Newbury Park, CA: Sage Publications, Inc.

Haley, A. J., Snaith, T., & Miller, G. (2005). The social impacts of tourism a case study of Bath, UK. *Annals of tourism research*, 32(3), 647-668.

Harrill, R. (2004). Residents' attitudes toward tourism development: a literature review with implications for tourism planning. *Journal Of Planning Literature*, 18(3), 251-266.

Henseler, J., Hubona, G., & Ray, P. A. (2016). Using pls path modeling in new technology research: updated guidelines. *Industrial Management & Data Systems*, 116(1), 2-20.

Henseler, J., Ringle, C. M., & Sarstedt, M. (2015). A new criterion for assessing discriminant validity in variance-based structural equation modeling. *Journal Of The Academy Of Marketing Science*, 43(1), 115-135.

Homans, G. C. (1958). Social behavior as exchange. *American Journal Of Sociology*, C: 63, No: 6, Ss. 597-606.

<https://www.nufusu.com/> (Erişim tarihi: 21.11.2019).

Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1-55.

Inskip, E. (1991). *Tourism planning: an integrated and sustainable development approach*. Van Nostrand Reinhold.

Johnson, J., Snepenger, D., & Akis, S. (1994). Residents' perceptions of tourism development. *Annals of Tourism Research*, 21, 629–642.

Jurowski, C., Uysal, M., & Williams, R. D. (1997). A theoretical analysis of host community resident reactions to tourism. *Journal of Travel Research*, 36(2), 3–11.

Kılıç, İ., & Seçilmiş, C. (2018). Turistik destinasyonlarda yerel halk ve turist gözünden taşıma kapasitesinin değerlendirilmesi: Eskişehir örneği. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 15(3), 506-522.

Kline, R. B. (2011). *principles and practice of structural equation modeling*. New York: Guilford Press.

Ko, D. W. & Stewart, W. P. (2002). A structural equation model of residents' attitudes for tourism development, *Tourism Management*, C: 23, No: 5, Ss. 521-530.

Látková, P. & Vogt, C. A. (2012). Residents' attitudes toward existing and future tourism development in rural communities, *Journal Of Travel Research*, C: 51, No: 1, Ss. 50-67.

Leslie, D. (2007). The missing component in the 'greening' of tourism: the environmental performance of the self-catering accommodation sector. *International Journal of Hospitality Management*, 26(2), 310-322.

Mathieson, A., & Wall, G. (1982). *Tourism, economic, physical and social impacts*. Longman.

Mccombes, L., Vanclay, F., & Evers, Y. (2015). Putting social impact assessment to the test as a method for implementing responsible tourism practice. *Environmental Impact Assessment Review*, 55, 156-168.

Mcgehee, N. G. ve Andereck, K. L. (2004). "Factors Predicting Rural Residents' Support Of Tourism" *Journal Of Travel Research*, 43(2), 131-140.

Mcintosh, A. J. & R. C. Prentice (1999). Affirming authenticity: Consuming cultural heritage, *Annals Of Tourism Research*, Vol. 26, No. 3, Pp. 589-612.

Nunnally, J. C. (1978). *Psychometric Theory*. New York: Mcgraw-Hill.

Perdue, R. R. Long, P. T. & Allen, L. (1990). Resident support for tourism development, *Annals Of Tourism Research*, C: 17, No: 4, ss. 586-599.

Perdue, R. R., Long, P. T., & Allen, L. (1987). Rural resident tourism perceptions and attitudes. *Annals of Tourism Research*, 14(3), 420-429.

Pérez, E. A., & Nadal, J. R. (2005). Host community perceptions a cluster analysis. *Annals of Tourism Research*, 32(4), 925-941.

Robinson, D., Newman, S. P., & Stead, S. M. (2019). Community perceptions link environmental decline to reduced support for tourism development in small island states: a case study in the Turks and Caicos Islands. *Marine Policy, 108*, 103671.

Sirakaya, E., Teye, V., & Sönmez, S. (2002). Understanding residents' support for tourism development in the central region of Ghana. *Journal of travel research, 41*(1), 57-67.

Stylidis, D. Biran, A. Sit, J. & Szivas, E. M. (2014). Residents' support for tourism development: the role of residents' place image and perceived tourism impacts, *Tourism Management, C: 45*, ss. 260-274.

Tosun, C. (2002). Host perceptions of impacts: A comparative tourism study. *Annals of Tourism Research, 29*(1), ss. 231–245.

Tsartas, P. (1992). Socioeconomic impacts of tourism on two greek ıslles, *Annals Of Tourism Research, Vol. 19*, pp. 516-533.

Tuna, M. (2007). Turizm, çevre ve toplum (Marmaris örneği). *Ankara: Detay Yayıncılık, II. Baskı*.

Türker, N. Selçuk, Ş. & Özyıldırım, A. (2016). Turizmin yerel halkın yaşam kalitesi üzerine etkisi: Safranbolu örneği. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C: 6, No: 1*, ss. 1-13.

Valeriu Vanaa, M. & Malaescua, S. (2016). "Cultural Thematic Tourism Itineraries: Mediators Of Success", 3rd Global Conference On Business, Economics, Management And Tourism, Italy.

Wall, G., & Mathieson, A. (2006). *Tourism: change, impacts, and opportunities*. Pearson Education.

Wiley, John; Webster's new international dictionary the Oxford Companion to the english language, 1992.

Yoon, Y. Gursoy, D. & Chen, J. S. (2001). Validating a tourism development theory with structural equation modeling. *Tourism Management, C: 22, No: 4*, ss. 363-372.